

Metodološki problemi u suvremenoj sociologiji Bosne i Hercegovine

Apstrakt

Suvremenu sociološku znanost sve naglašenije karakterizira pozitivistička, dakle orijentacija na empirijska istraživanja društvenih problema. Radi li se, pak, o bosanskohercegovačkoj sociologiji, mnoga su neistražena pitanja na području empirijskih socioloških istraživanja – a veći je broj i uzroka tome. Metodološki problemi, dakako, čine jednu od značajnijih manifestacija tih uzroka – kako problemi u području kvantitativnih, tako i oni u području kvalitativnih socioloških istraživanja. Zanimariti se, potom, ne bi smjelo ni neke druge dimenzije tih problema – pitanje etičnosti u sociološkim istraživanjima, problem jedinstvene baze podataka u području socioloških, pa i istraživanja u području društvenih znanosti uopće i slične. A sve to je predmet analize i u kontekstu ovog rada.

Ključne riječi: *sociološka istraživanja, bijele mrlje, metodološki problemi, kvantitativna istraživanja, kvalitativna istraživanja, etičnost, baza podataka*

1. Uvod

Razvoj sociologije kao zasebne znanstvene discipline je, što se prostora bivše Jugoslavije, a samim tim i prostora BiH tiče, na površinu, među inim, izbacio i konceptijske razlike koje se tiču temeljnih epistemoloških i metodologijskih pitanja. Teorijske rasprave o njima, međutim, nisu kočile nego su bile pokretač daljeg razvoja sociologije kao znanosti. U prilog tome, uostalom, svjedoči veliki broj novih radova, ali i socioloških imena u prethodnih četrdesetak, ili i nešto više godina.

Sve to, međutim, ne znači da su time adaktirani svi problemi u području sociologije kao znanosti. Naprotiv, mnogi od njih ovu znanost opterećuju i danas. Njihovo detektiranje je, opet, od neprocjenjive važnosti za dalji razvoj ove disci-

¹ Redovni profesor, dopisni član ANUBiH, e-mail: skukic@hotmail.com

pline. O kojim se problemima radi? I kojima od njih bi se, zbog značenja koje za sociologiju imaju, pažnja prvo morala posvećivati? Cilj ovog rada je apostrofirati neke od njih, prije svega one metodološke prirode.

2. Orijentacija na empirijska istraživanja kao novi trend

Od sedamdesetih godina XX. stoljeća u bh. sociologiji je – kao i u drugim dijelovima tadašnje države – sve naglašenija orijentacija prema empirijskim istraživanjima.² U prvi plan se, drugim riječima, počinje probijati *pozitivistički pristup* izučavanju društvenih problema. Iskorak u empirijskim istraživanjima, međutim, posebice karakterizira vrijeme nakon 1990. godine. Razlog tome je, među inim, vezan uz činjenicu da je to vrijeme, ali i prvih trinaest godina stoljeća u kojem živimo, obilježeno društvenom krizom – vrijeme raspada bivše države i uspostavljanja nove, vrijeme rata, te političke i društvene tranzicije, vrijeme društvenih previranja s kojima danas živimo itd. A takvo predstavlja neiscrpno vrela sociološkim empirijskim istraživanjima.

Sukladno apostrofiranom, prethodnih petnaestak i više godina realiziran je veliki broj socioloških empirijskih istraživanja. U vezi s njima, nažalost, ne postoji *jedinstvena baza podataka* kako bi preciznije ocjene bile moguće. No, do velikog dijela istraživanja je moguće doći, zahvaljujući, prije svega, mogućnostima *internet pretraživača*, ali i *drugim izvorima* znanstvenih informacija.

Oslonite li se, pak, na informacije do kojih je tim putem moguće doći, i uzme li se kao kriterij grupiranja provedenih istraživanja *nositelj, financijer istraživanja*, iza najvećeg dijela provedenih istraživanja stoje različite *međunarodne asocijacije i institucije*³, ali i *međunarodne fondacije*⁴. Ignorirati bi, na koncu, nepravedno bilo i rezultate *domaćih institucija* koje se bave istraživačko-teorijskim radom – rezultate, prije svega, fakulteta društvenih i humanističkih znanosti i pojedinaca iz njihova sastava, ali i nekih instituta, bilo da djeluju u sastavu fakulteta ili kao samostalne institucije.⁵

² Uz teorijske premissa, koje su ostvarene, značajan utjecaj na takvu orijentaciju imalo je pojavljivanje i Supekove studije „Ispitivanje javnog mnijenja“ – čije je prvo izdanje tiskano već 1961. godine, a nakon toga je doživjelo još tri izdanja. Njezino značenje je u izravnoj vezi s činjenicom da je njome pokazano kako svaka spoznaja o čovjeku i društvu, pa i o čovjekovom društvenom ponašanju, ima i svoju empirijsku dimenziju.

³ Među njima se, među inima, ističu UNDP, Transparency International, Gallup Balkan Monitor itd.

⁴ Među njima su, pored drugih, USAID, Fond Otvoreno društvo, Friedrich-Ebert-Stiftung, Konrad Adenauer Stiftung, Heinrich Boell Stiftung i još neke.

⁵ Među njima, nema dvojbi, najisturenija pozicija pripada Institutu za društvena istraživanja FPN Univerziteta u Sarajevu, pod čijim je pokroviteljstvom najveća koncentracija sociološko-politoloških istraživanja u zadnjih desetak-dvanaest godina.

3. Problemi na području socioloških istraživanja

3.1. Neistražena pitanja na području empirijskih socioloških istraživanja

Promatraju li se istraživanja u prethodnih petnaestak godina prema predmetu njihova interesa, u njima se, nema dvojbi, dotiču *rubovi različitih društvenih problema*, karakterističnih za BiH kao državu i kao društvo. Ali, tek neki među njima su se, barem što se dostupnih baza podataka tiče, uspjeli izdvojiti kao područja u odnosu na koja znanstveno-istraživačka znatizelja ima predznak konstante – *fenomen korupcije* prije svega, kojim se nakon rata bave svi kojima je u žiži istraživačkog interesa bila bosanskohercegovačka empirija⁶.

Ali, sociološka istraživanja bi pogrešno bilo reducirati samo na tu, dakle dimenziju istraživanja korupcije. Mimo dometa interesa, naime, ostali nisu i još neki društveni problemi. Nemali broj istraživanja javnog mnijenja organiziran je, primjerice, kako bi se pratio *odnos građana prema BiH* kao državi, istraživao *socijalni kapital* i fenomen *socijalnog povjerenja*, ispitivala *percepcija trendova* koji se očekuju u budućnosti, procjenjivala *razina individualnog optimizma, odnosno pesimizma*, istraživale procjene i očekivanja u odnosu na *euroatlantske integracije* itd.

Mnogi društveni problemi su, međutim, ostali izvan dometa empirijskih istraživanja i, vokabularom Josipa Županova⁷, javljaju se kao svojevrsne „*bijele mrlje*“ na sociološkim istraživanjima.⁸ U kontekstu ovog tipa analize njih je, ili barem neke od njih, moguće tek dotaknuti.⁹

Jedan od značajnijih problema suvremenog bosanskohercegovačkog društva je, bez ikakve dvojbe, pitanje njegova *socijalnog raslojavanja* – i posljedica koje ono za sobom ostavlja. Izdvajanje uskog sloja društvenih bogataša na jednoj, te mase obespravljenih i bez elementarnih pretpostavki za egzistenciju na drugoj

⁶ Istraživanjem korupcije se, međutim, u apostrofiranom vremenu, najintenzivnije bave međunarodne organizacije i asocijacije - Transparency International prije svega – koja je poznata po kontinuiranom mjeranju indeksa percepcije korupcije – potom evropske i američke fondacije i instituti koji u BiH imaju svoja predstavništva, ali i domaći instituti i nevladine organizacije.

⁷ Josip Županov (1923-2004) je ugledni hrvatski sociolog, član HAZU, jedan od vodećih sociologa na prostoru bivše Jugoslavije.

⁸ Postavljajući pitanje što bi te mrlje i značile, Županov odgovara kako se pod njima ima razumijevati društvene fenomene „o kojima nemamo nikakvih znanstvenih empirijskih podataka ili ih imamo vrlo malo. Drugim riječima, tamo gdje nije bilo sustavnih socioloških istraživanja suočili bismo se s bjelinom” (Josip Županov, Predgovor knjizi *Mladi uoči trećeg milenija*, u: Vlasta Ilišin i Furio Radin (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. 2002. str.9).

⁹ U nastavku analize pozornost je zadržana samo na dijelu iz širokog spectra bh. društvenih problema koji, objektivno, predstavljaju nepresušno vrela sociološkim istraživanjima i sociološkom teorijskom interesu.

strani mora proizvoditi socijalne napetosti, socijalne frustracije i netrpeljivost. Usto, sve beznačajniji je srednji društveni sloj, a ta činjenica nameće potrebu razmišljanja koliko se na bosanskohercegovačkom iskustvu mogu potvrđivati teze o socijalnoj bipolarizaciji kao trendu društvenog razvoja kojeg je, promatrajući i planetarno, teško zaobići i u budućnosti.

U izravnoj vezi s tim je, međutim, i još jedan društveni problem – *fenomen nezaposlenosti*. A njime bi se, bez dvojbi, morala detaljnije i u kontinuitetu baviti sociološka znanost, kako zbog samog fenomena, tako i zbog činjenice da su u vezi s njim i mnogi drugi.¹⁰ Ovaj fenomen se, naime, u bh. sociologiji XXI. stoljeća dotiče samo sporadično. Ili još konkretnije, u vezi s njim, prema dostupnim nam podacima, u prethodnih desetak godina nije objavljena ni jedna ozbiljnija sociološka monografija.

U izravnoj vezi s nezaposlenošću su, potom, kao društveni problem i *pitanja siromaštva i socijalne izdržljivosti*. I njih se, kao i nezaposlenost, samo dotiče u kontekstu drugih istraživanja ili propitivanja javnog mnijenja koja pod lupom, i krajnje ograničeno, imaju veći broj društvenih problema istodobno. O sustavnom sociološkom pristupu se, međutim, teško može i govoriti.

Jedan od problema kojim bi se, bez dvojbi, moralo detaljnije baviti je *javna uloga religije u postkomunizmu*. Sociologija bi se, primjerice, morala okrenuti propitivanju odnosa Crkve, pa i crkvenih parainstitucija – uključujući i laičke pokrete – spram niza društvenih pitanja. Među njima je, među inim, moguće apostrofirati odnos crkve i države, pitanje vjeronauke i spolnog odgoja u školama, pitanje rada nedjeljom, ravnopravnosti manjih vjerskih zajednica i slično. Morala bi se, potom, okrenuti analiziranju pitanja koja su u vezi s činjenicom visokog povjerenja javnosti u Crkvu, ali i problemima suvremenog razvoja u vezi sa sekularizacijom i pitanjem odvojenosti Crkve i države – javnost, po nekim procjenama, karakterizira relativno visoka razina kritičnosti spram vezivanja crkve s državom itd. Uputno bi se, potom, bilo upustiti u komparativnu analizu stanja u BiH i evropskom okruženju, ali i u niz drugih pitanja u vezi s javnom ulogom religije.

U poslijeratnoj bh. sociologiji potrebna pažnja posvećena nije ni *sociologiji starih*. Među sociolozima, naime, ako je po dostupnim podacima suditi, ne

¹⁰ Nezaposlenost u BiH je krajem 2013. godine na razini od 45% (prema sindikalnim prvcima, ona prelazi i tu brojku). U srpnju 2013. godine, primjerice, u BiH je bilo zaposleno 685.773 osoba, dok je u istom mjesecu registrirano čak 553.036 nezaposlenih. Usporedi li se, pak, ta nezaposlenost s drugima u Evropi, brojke su još više upozoravajuće – gotovo dvostruko je veća od, primjerice, one u Španjolskoj kao državi s najvećim postotkom nezaposlenih u EU (24%), više nego dvostruko veća od nezaposlenosti u Grčkoj (22%) itd. Podjednako, pa i više od toga, upozorava podatak da stopa nezaposlenosti mladih dostiže i 60% ukupne mlade populacije (vidjeti Poslovni dnevnik, <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/bih-skupo-placa-nezaposlenost-mladih-253207>, te <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/u-bih-bez-posla-553-tisuce-osoba-253091>)

postoji potreban interes za izučavanje istinskih teškoća društvenog života stare populacije, ali ni uzroka tih teškoća – problema socijalne ugroženosti umirovljenika prije svega, ali i mnogih drugih u izravnoj vezi s njima. Sociološka istraživanja ove vrste, međutim, dobivaju sve više na značenju. Razlozi tome su višestruki – povećanje udjela umirovljenika u ukupnoj populaciji, demografsko starenje stanovništva, pa i neki drugi.

Pitanja su, nesporno, svugdje neiscrpno vrelo socioloških istraživanja. No, u bosanskohercegovačkom društvu ona su izraženija nego u društvima koja u novijoj povijesti nisu iskusila suštinsku promjenu političkoga i društvenog sustava. Ta je promjena, naime, za posljedicu imala radikalne *promjene u sustavu društvenih*, ali i *sustavu vrijednosti uopće*. Na mjesto kolektivističkih, primjerice, dolaze individualističke vrijednosti – vrijednosti materijalizma i pragmatizma prije svega. Ta promjena u sustavu vrijednosti, te forme i intenzitet njezine manifestacije nisu istraženi u dovoljnoj mjeri. Dapače.

S druge, pak, strane, BiH je iskusila i užasan rat, i to rat s naglašeno etničkim predznakom, a zaobišli je nisu ni konflikti koji su etničku premisu zadržali i nakon njegovog okončanja. Sukladno tome se, u odnosu na vrijeme prije devedesetih godina XX. stoljeća, mijenja i *narav kolektivističkih vrijednosti*. Na mjesto kolektivističkih vrijednosti bivšega socijalističkog sustava – koje su u vezi s fenomenima klasnog, te bratstva i jedinstva – probijaju se vrijednosti nacije i herojskog kodeksa¹¹. U vezi s apostrofiranim, jedno od područja kojima bi se sociološka znanost, ozbiljnije nego do sada, morala baviti je i pitanje *posljedica posljednjega rata na društvene odnose*, posebice na *međuetničke odnose*.¹²

Posljedice poslijeratnog ambijenta u međuetničkim odnosima osjetiti se mogu i u drugim područjima. Iz perspektive socioloških istraživanja i ona su, dakako, od izuzetnog interesa. Jedna od njih je, izvjesno – iako bi je krajnje pogrešno bilo vezati samo za međuetničke odnose – i *fenomen nasilja* kao ozbiljan društveni problem. Prisjetimo se, primjerice, samo najradikalnijih formi navijačkog divljanja i nasilja koje ga prati. A ono, za razliku od bh. okruženja¹³, ovdje gotovo da i nije sociologijski ozbiljnije tretirano. Usto, u uvjetima bosanskohercegovačkog društva taj fenomen prelazi granice navijačkog divljanja – iako su mu posljedice i u tom kontekstu upozoravajuće.¹⁴

¹¹ Josip Županov, Isto, str. 11.

¹² Tim se pitanjem, istina, prethodnih desetak godina, u okviru projekta „Sistem ranog upozoravanja“, bavi ekspertni tim UNDP-a. No, za taj se pristup ne može ustvrditi kako je, iz perspektive ozbiljnije sociološke analize, dostatan. Potpuno suprotno, on je samo još jedno grebanje po površini i bez ozbiljnijih teorijskih ambicija.

¹³ Srđan Vrcan, *Nogomet – Politika – Nasilje*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo. 2003.

¹⁴ Dovoljno se je prisjetiti nogometne utakmice između Širokog Brijega i Sarajeva u listopadu 2009. godine i navijačkog huliganizma koji je završio gubitkom i jednog mladog ljudskog života.

Pitanje *alkoholizma i ovisnosti o drogi*, ali i različite forme njezine zloupotrebe, spadaju u društvene probleme suvremenog svijeta. Pošteđeno ih, međutim, nije ni bosanskohercegovačko društvo. I alkoholizam i droga su, kao problem, u žiži interesa različitih profila znanstvenika. Pretragom dostupnih baza podataka, međutim, evidentno je da se njima kao društvenim problemom u BiH bave, prije svega, medicinari, psihijatri posebice, a nešto manje intenzivno i psiholozi. Interes sociologije kao znanosti je, nažalost, u dobroj mjeri izostao. Apostrofiramo „nažalost“ jer i alkoholizam i ovisnost o drogama proizvode učinke koji su sociološki krajnje indikativni. Usto, ratna zbivanja su i jedan i drugi tip ovisnosti – ovisnost o drogama posebice – dodatno stimulirali kao formu „jačanja“ ratnog morala. Okončanje rata, pak, i procesi poslijeratne stabilizacije, dojam je, nisu dovoljno iskorišteni kako bi se i jedan i drugi tip ovisnosti destimulirao. A to, opet, ima i druge negativne društvene učinke – i sve to zaslužuje bitno ozbiljniji istraživački sociološki pristup od onog kojeg se daje markirati danas.

Veliki je prostor sociološkom istraživačkom interesu i u području *sociologije sela i grada*. I jedan i drugi prostor danas predstavljaju nepresušno vrelo sociološkog interesa. Sociolozi bi se, primjerice, mnogo intenzivnije nego do sada, mogli pozabaviti *problemima urbanističkih devastacija, zagađenjem okoliša*, fenomenom *uništenja bosanskohercegovačkoga sela i seoskih formi života* itd. Izvršili se, međutim, detaljniji uvid u provedena sociološka istraživanja, i ova su pitanja tretirana tek površno. I ne samo to. I oni koji su se sociologiji sela i grada posvećivali, u pravilu su ostajali na ravni teorijskih postignuća, bez propitivanja bh. empirije.¹⁵

Sociolozi se prethodnih petnaestak godina nedovoljno posvećuju i *fenomenu depopulacije* kao društvenom problemu. Na fenomen depopulacije je, uostalom, upozorio i najnoviji popis stanovništva.¹⁶ I letimičan uvid, naime, upozorava kako se pitanjem depopulacije bave uglavnom drugi – demografi prije svega. Njihovo bavljenje depopulacijom, istina, nije upitno. No, nema spora ni u vezi s tim da se taj fenomen ne može i ne smije reducirati samo na njegovu demografsku dimenziju. Potpuno suprotno. Fenomen depopulacije je široko polje istraživanja i socijalnih psihologa, ali i sociologa. Tek u tom slučaju, pristupi li mu se multidisciplinarno, moguće je osigurati potpuniji i kvalitetniji znanstveni uvid u depopulaciju kao sve izraženiji društveni problem. U situaciji, pak, kada se

¹⁵ U bosanskohercegovačkoj sociologiji se, primjerice, ne može još uvijek pronaći studija poput knjige Ognjena Čaldarovića *Urbano društvo na početku 21. stoljeća: osnovni sociološki procesi i dileme*, koju je Naklada Jesenski i Turk objavila 2011. godine.

¹⁶ Još uvijek se, doduše, ne raspolaže i središnjim statističkim pokazateljima strukture i trendova u bosanskohercegovačkoj populaciji. Podaci, međutim, koji su obznanjeni, upozoravaju – broj stanovnika je, naime, na razini od cca. 3.8 miliona. Ako je, pak, temeljem te brojke procjenjivati, ne bi trebalo iznenaditi ni ako se depopulacija identificira kao jedan od ozbiljnijih trendova zadnjih dvadesetak godina.

njime ne bave oni koji bi trebali – znanstvenici različitih znanstvenih područja, pa i sociolozi – fenomen depopulacije se prepušta površnim analizama drugih – novinara, političara, samozvanih analitičara, uglavnom ljudima bez potrebnih kompetencija.

Bosna i Hercegovina je, na koncu, i *tradicionalno i nerazvijeno*, ali i *tranzicijsko društvo*. Sve te činjenice za posljedicu imaju i niz drugih društvenih problema karakterističnih za taj tip društva. Koliko su, međutim, oni komparabilni s drugim tranzicijskim društvima – onima na prostoru Evrope prije svega – te koliko je moguća komparativna analiza u odnosu na razvijena društva suvremenog svijeta? Sve su to, ali i mnoga druga pitanja, mogući izvori ozbiljnih socioloških analiza – a one u ovom momentu, krajnje pojednostavljeno, nedostaju.

3.2. Uzroci nedovoljne razvijenosti socioloških istraživanja

Markirani problemi kojima se bosanskohercegovačka sociologija u području empirijskih istraživanja nedovoljno bavi, a njima se lista tih problema i ne zaključuje, nameće pitanje „zašto?“. Gdje su, drugim riječima, uzroci tih socioloških „bijelih mrlja“ bosanskohercegovačke sociologije kao znanosti? Preambiciozna bi, dakako, bila nakana zahvatiti ih baš sve. No, neke od njih je moguće identificirati.

Uzroke je, primjerice, moguće tražiti u činjenici da je bosanskohercegovačka sociologija, zahvaljujući spletu različitih okolnosti koje su obilježile XX. stoljeće, imala *drugačiju razvojnu putanju* od one koja karakterizira sociologiju zapadnih društava, američku prije svega – orijentaciju na empirijska istraživanja društvenih problema.

Uzroke je, potom, moguće tražiti i u *izostanku financijske potpore* ali i *drugih pretpostavki* neophodnih za provođenje ozbiljnih istraživanja. Jer, od sociologije se očekivalo da bude u službi režima – da sama daje obol njegovu održanju – a ne „gutač“ društvenog bogatstva.

Relativno značajan dio uzroka je i u nepostojanju općeprihvaćenog pristupa *pojmu društvenih problema* u BiH. Na društvene se probleme, primjerice, ne gleda kao na „dezintegrativne pojave koje dolaze do izražaja u ponašanju velikoga broja ljudi, koje u (znatnom dijelu) javnosti izazivaju zabrinutost i mogu se spriječiti ili ublažiti organiziranom društvenom akcijom.“¹⁷ Sasvim suprotno, rat, kao i procesi destrukcije kojima je BiH izložena nakon njega, *učinke su izazvali i u utvrđivanju prioriteta u području sociološke znanosti*. To, nažalost, nisu društveni problemi s kojima se suočavaju suvremena društva, tranzicijska posebice. U prvi plan ovdje, umjesto njih, izbijaju *pitanja tzv. vitalnog interesa* – pitanja

¹⁷ Dražen Lalić i Marko Mustapić, *Istraživanja društvenih problema: bijele mrlje na sociološkoj mapi Hrvatske*, Revija za sociologiju, Vol XXXVIII. 2007. No 3–4, str. 137.

etnosa, konfesije, jezika, nacije-države i slično. To, dakako, nisu pitanja koja bi trebalo ignorirati. Problem je, međutim, što ona imaju takav intenzitet da su sva ostala, manje ili više izraženo, potisnuta u drugi plan.

Značajan dio uzroka je, međutim, i u području tzv. *metodoloških problema bosanskohercegovačke sociologije*. Sociološka znanost, naime, ni do danas, zbog razloga koji su u izravnoj vezi s njezinom novijom prošalošću, nije izvršila cjelovitu inventuru fenomena relevantnih društvenih problema koji opterećuju BiH kao društvo. Ako se o svojevrsnoj kartoteci i može govoriti, ona je, u najboljem slučaju, proizvod ispitivanja javnog mnijenja o percepciji građana o učestalosti ili, pak, rasprostranjenosti određenih društvenih problema, a nikako i baza podataka korištenjem ozbiljnijih kvalitativnih i kvantitativnih tehnika socioloških istraživanja. Nastavak ove analize se, sukladno tome, nešto detaljnije posvećuje upravo toj, skupini metodoloških problema bosanskohercegovačke sociologije.

4. Neki metodološki problemi u suvremenoj sociologiji BiH

4.1. Problemi u području kvantitativnih socioloških istraživanja

Razgovor o problemima u području kvantitativnih istraživanja u sociologiji može se voditi na nekoliko razina – ovisno, primjerice, o željenom ili dogovorenom stupnju složenosti, socio-profesionalnom miljeu, odnosno stanju i nositeljima struke i slično. Moguće je, među inim, postaviti i pitanje je li sociologija u BiH dostigla stupanj razvijenosti koji je karakterističan za *razinu profesije*? A da bi se na to pitanje moglo odgovarati, neophodno je, prije svega, imati parametre po kojima je profesiju moguće razlikovati u odnosu na *zanimanje* ili, eventualno, *polu-profesiju*. Po jednom od teorijskih pristupa, primjerice, takvo razlikovanje je moguće izvesti temeljem pet ključnih odrednica:

- temeljem, prije svega, stupnja razvijenosti osnovnih teorija i tehnika koje čine zaokruženu cjelinu i koje su osnova za profesionalno djelovanje,
- temeljem, potom, stupnja monopola na stručnu ekspertizu,
- temeljem stupnja prepoznatljivosti profesije od strane javnosti,
- temeljem stupnja organiziranosti profesije i, na koncu,
- temeljem stupnja razvijenosti profesijske etike.¹⁸

Zbog čega su apostrofirane odrednice bitne? Jednostavno, zbog činjenice da metodološki postulati u sociologiji, po zakonu spojenih posuda, dijele sudbinu struke i pate od istih boljki kao i struka sama. Pođe li se, pak, od te zakono-

¹⁸ Vidjeti: Benjamin Čulig, *O nekim razvojnim stranputicama kvantitativne metodologije u Hrvatskoj*, izlaganje na Nacionalnom sociološkom kongresu Hrvatske, Split, 2007., www.bsd.hr/docs/split2007/culig-uvodno.ppt

mjernosti, logičan je zaključak da sociologija kao znanost u BiH ne udovoljava u respektabilnoj mjeri ni jednoj od apostrofiranih odrednica po kojima bi ju se moglo izdići na razinu profesije – da je, još konkretnije, sve te odrednice *smještaju na razinu polu-profesije*.

Ako je, pak, tako – a istodobno metodologija u sociologiji dijeli sudbinu struke i pati od istih boljki kao ona – doista se ozbiljnim doima pitanje je li i metodologija u sociološkim istraživanjima na *razini polu-profesije*, pa i *metodološkog amaterizma*. Ako jeste, to onda znači da je ona, metodologija u sociološkim istraživanjima – u konkretnom slučaju kvantitativnim istraživanjima – *razdvojena* od sociološke struke. I da je, usput, *razvijana izvan* sociološke struke.

Neopterećen pristup razmišljanja vodi samo jednom pravcu zaključivanja – da takva tvrdnja ima utemeljenje. Uostalom, metodologija se u sociološkim istraživanjima tretira kao neka *vrsta „nužnog zla“* – da se izabranoj temi, koja je ozbiljna, aktualna i društveno relevantna, pristupa podacima i statističkim pokazateljima do kojih se došlo „usput“ i iz neprimjerenog konteksta. A sve to, drugim riječima, svjedoči u prilog tezi kako se svakim novim razvojnim „iskorakom“ metodologija u sociološkim istraživanjima, zapravo, sve prepoznatljivije *udaljava od struke*. A time, opet, umjesto da se ubrzava razvoj sociologije kao struke, umjesto da se sociologija izdiže na razinu profesije, metodologija u sociološkim istraživanjima *postaje sama sebi svrhom*.

U prilog tome, uostalom, govore i određena metodološka iskustva u sociološkim istraživanjima. U metodološkim priručnicima se, naime, operira s *nekoliko temeljnih tehnika u prikupljanju kvantitativnih podataka* za znanstveno zaključivanje u sociološkim istraživanjima – *kvantitativnim tehnikama ispitivanja, eksperimentom, te, na koncu, klasifikacijom i mjerenjem*.¹⁹

Koliko su, međutim, one doista i znanstveno razvijene u sociološkim istraživanjima? Iako BiH *ne raspolaže i bazom podataka* koja omogućuje i sigurnije izvođenje znanstvenih sudova, na razini znanstvene procjene sud je krajnje pesimističan. Još konkretnije, u sociološkim istraživanjima se operira tek jednom od skupina tih tehnika – kvantitativnim tehnikama ispitivanja²⁰.

To, međutim, nije i jedini problem. Dapače, svaka, iole ozbiljnija *analiza instrumenata kvantitativnih tehnika* ispitivanja – dakle upitnika, testova i skala koji se u realizaciji tih tehnika primjenjuju – upućuje na *metodološke probleme u vezi s načinom kako su kreirani*. Razlozi su višestruki – *ne poštuju se temeljni principi* ni logičke ni psihološke strategije u kreiranju instrumenata, ne vodi se računa o problemima u vezi s verbalnom formulacijom pitanja, ali ni o pote-

¹⁹ Vidjeti: Slavo Kukić i Branko Markić, *Metodologija društvenih znanosti*, Mostar: Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet, 2006.

²⁰ Pod kvantitativnim tehnikama ispitivanja se, pri tome, podrazumijeva prikupljanje podataka pomoću upitnika (anketa i strukturirani intervju), testiranje i skaliranje.

škoćama koje se mogu pojaviti u vezi s razumijevanjem pravog smisla pitanja u instrumentu i slično. Razlozi tome, dakako, mogu biti različiti – od nedovoljnih metodoloških znanja u kreaciji nekog od instrumenata ispitivanja do, s druge strane, prakse „copy-paste” tehnologije, odnosno doslovnog prevođenja i/ili upotrebe „inozemnog” instrumentarija.

Pri tome se, a kako bi se upitnik oblikovao sukladno zahtjevima metodološke struke, gotovo i ne primjenjuje *predispitivanje*. Amaterski se, potom, nerijetko pristupa *strukturiranju uzorka* na kojemu će istraživanje biti provedeno – pri čemu je krajnja posljedica činjenica da se ono niti ne realizira na uzorku koji je reprezentativan. Na koncu, metodološkim zahtjevima nije kompatibilan ni sam proces realizacije istraživanja koji koristi neku od tehnika ispitivanja – realizatori ispitivanja, naime, ne organiziraju prethodne *pripreme s terenskim radnicima* koje bi isključile ili, pak, na najmanju moguću mjeru sveli *pogreške i pristranosti* koje se kod njih mogu pojaviti i slično.

Metodološki je problematičan i *pristup statističkoj obradi* empirijskog materijala dobivenog primjenom kvantitativne metodologije u empirijskim sociološkim istraživanjima. Neprimjerena je, prije svega, upotreba „uvriježenih” statističkih rutina. Ostaje se, zapravo, na razini najjednostavnije deskriptivne statistike. Dalje od toga se gotovo pa i ne ide. A složenije forme statističke obrade – koje su potpuno zaboravljene – bi, bez ikakve dvojbe, omogućile odgovore koje se iz jednostavne statističke analize niti ne može nazrijeti.

U vezi sa statističkom obradom je, međutim, indikativan i još jedan metodološki problem – da se iz dobivenih statističkih podataka ne uspijeva pronaći „skrivena” *informacija*, ono što se skriva ispod postotaka, brojki, rezultata ukrštanja. Nerijetko, drugim riječima, nedostaje sposobnosti intelektualne kreacije, sposobnosti povezivanja različitih empirijskih podataka i mogućnosti izvođenja zaključaka koji su izravno još uvijek nevidljivi. Dapače. U interpretaciji empirijske građe se prakticira logika i *statističkog i metodološkog prepisivalaštva*.

4.2. Problemi u području kvalitativnih socioloških istraživanja

Za razliku od kvantitativne metodologije, koja je utemeljena na pozitivističkoj znanstvenoj paradigmi, kvalitativan pristup istraživanjima znači koncentriranost na „narativni opis društvenih pojava i na izlaganje smisla i značenja koje pojedini događaji, procesi, artefakti imaju za društvene aktere koji ih tvore ili sudjeluju u njihovom stvaranju”²¹. Shvati li se kvalitativna istraživanja na navedeni način, izvjesno je da njihovo realiziranje podrazumijeva i pridržavanje

²¹ Srbobran Branković, *Uvod u metodologiju, kvalitativni metodi istraživanja društvenih pojava*, Beograd: Megatrend univerzitet primenjenih nauka, 2007.

određenih *principa* – kako u planiranju projekta ili nacрта istraživanja tako i u prikupljanju podataka i terenskog rada, te analizi prikupljenih podataka.

Neki od tih principa, dakako, zaslužuju biti apostrofirani i u kontekstu ovog tipa analize. Kvalitativnima se, prije svega, smatraju pristupi koji za *predmet istraživanja* uzimaju dijelove stvarnosti, odnosno *pojave koje nisu dostupne kvantitativnim* istraživanjima. Takve su, primjerice, pojave koje su vrlo složene po svojim svojstvima. Takve su, potom, i pojave kod kojih je teško izdvojiti uzročno-posljedične veze, da bi se, zatim, jedne od njih držalo pod kontrolom a druge ispitalo. Takve su, na koncu, pojave kod kojih je teško mjeriti intenzitet ili uopćavati pojedine nalaze – kakve su, među inim, ljubav, vjera i pojam transcendentnog inače, mržnja, dobro i zlo, hrabrost, svijest, moralnost itd.

Jedna od značajki kvalitativnih istraživanja je, potom, i u vezi s *ciljevima* koje sebi postavljaju. To nije objašnjenje uzročno-posljedičnih veza kao kod kvantitativnih istraživanja nego, naprotiv, detaljan opis i tipologizacija, ali i razumijevanje motiva, smisla, značenja pojedinih dijelova i manifestacija istraživane pojave, ili pojave kao cjeline. Ili još konkretnije, dok je cilj kvantitativnih istraživanja pronalaženje istog u onome što je različito, kod kvalitativnih istraživanja on je upravo suprotan – traženje različitog u onome što je isto.

Što to znači, i po čemu se to kvalitativna istraživanja razlikuju u odnosu na kvantitativna moguće je pojasniti na različitim primjerima. Uzmimo, primjerice, odnos članova jedne zajednice prema tradicionalnim vrijednostima. Kvantitativni pristup tom istraživanju počiva na klasificiranju istraživane populacije na zasebne skupine stanovništva kod kojih se mogu pronaći neki elementi istosti za sve članove skupine. Sukladno tome, istraživanu populaciju se može razvrstati u više skupina – recimo, ortodoksne tradicionaliste koji ne pokazuju nikakav interes za novine, ljude kojima je tradicija važna, ali koji pokazuju izvjestan interes i za drugačije poglede i sustave vrijednosti te, na koncu, one kojima je tradicija nevažna i koji su skloni stalnom istraživanju novih stilova, novih sustava vrijednosti, novih obrazaca života. Kvalitativni pristup istraživanju je, međutim, usmjeren za traženje razlika unutar onoga što je približno isto. Drugim riječima, kvalitativni pristup bi se koncentrirao na, primjerice, istraživanje razlika unutar skupine ortodoksnih tradicionalista – tragajući za elementima po kojima se njih može razlikovati iako ih se sve svodi pod zajednički vrijednosni imenitelj. Ili još konkretnije, kvalitativni pristup se koncentrira na one aspekte istraživanja koji su potpuno nedostupni kvantitativnoj metodologiji. Nemoguće je, primjerice, pozitivističkim pristupom istraživati pojave poput straha, ljubavi, mržnje, dobra i zla, odgovornosti ili krivice, moralnosti, vjere i Boga, fenomena transcendentnog u najširem značenju i slično. Jer, za istražiti tu vrstu društvenih pojava nije dovoljan objektivni opis i objašnjenje istih. Naprotiv, da bi ih se istražilo nužno

pretpostavka je razumijevanje njihova smisla i značenja koje im u svom svakodnevnom životu i međusobnim odnosima pridaju ljudi.

A ta obilježja kvalitativne metodologije utječu i na drugačiji pristup drugim aspektima istraživanja – drugačiji pristup, primjerice, *standardizaciji njezinog projekta* istraživanja, karakteriziraju ih podaci, do kojih se tijekom istraživanja dođe, a koji su bitno drugačiji od onih, do kojih se može doći kvantitativnim istraživanjima, činjenicom da ih – umjesto imperativa provjerljivosti, koji je karakterističan za kvantitativna istraživanja – bitno određuje sasvim drugi, *imperativ uvjerljivost* opisa istraživanog predmeta itd.

Razumije li ga se na taj način, logično je da su u funkciji kvalitativne sociološke metodologije i tome odgovarajuće tehnike prikupljanja empirijske građe – među njima, prije svega, *analiza sadržaja* (iako ona može biti i tehnika kvantitativne metodološke paradigme), *studija slučaja*, *fokus grupe*, *dubinski intervju* te, na koncu, *promatranje*. Koliko se, međutim, te tehnike koriste kao alat u domaćim sociološkim istraživanjima? Najjednostavnije – prije bi ih se moglo tretirati kao ekscese nego kao pravilnosti socioloških istraživanja. I stoga, svaku pohvalu bi zasluživalo nastojanje da se organiziranom naporu sociološke profesije – pa ma kako ovdje bila upitna – posveti kolektivna pažnja sociološke kaste.

4.3. Druga metodološka pitanja i problemi suvremene bosanskohercegovačke sociologije

Iako se time lista metodoloških pitanja u suvremenoj sociološkoj znanosti Bosne i Hercegovine ne iscrpljuje, u kontekstu ove analize pažnja se usmjera na još dva. Jedno iz skupine onih koja zaslužuje teorijsku pozornost je, bez dvojbi, pitanje *etičnosti u sociološkim istraživanjima* – kao, uostalom, i u istraživanjima u području društvenih znanosti uopće. Pri tome se, doduše, mora pripomenuti kako bi potpuno pogrešno ovo, dakle pitanje etičnosti, bilo svoditi na samo jednu dimenziju. Naprotiv. Ono uključuje potrebu propitivanja obveza istraživača prema društvu, pitanja njihova profesionalnog integriteta, sklonosti znanstvenim obmanama, pitanje otpornosti na različite pritiske i vanjske utjecaje, pitanje zaštite ljudskog i istraživačkog identiteta, sigurnosti empirijskih podataka i informacija i slično. U skupini pažnje vrijednih metodoloških pitanja bi se, potom, moglo naći mjesta i pitanju *jedinstvene bosanskohercegovačke baze podataka* u području socioloških, pa i istraživanja u području društvenih znanosti uopće. Jer, bez te i takve baze podataka sociologija nema gotovo pa ni teorijskih šansi da se izdigne na ravan profesije. Nastavak ove analize je, drugim riječima, razmišljanju o apostrofiranim metodološkim problemima.

4.3.1. Etičnost kao pretpostavka socioloških istraživanja

Puno je *razloga* zbog kojih je važno pridržavanje etičkih normi u znanstvenom istraživanju, pa i istraživanju u području socioloških znanosti. Neke od njih, dakako, vrijedi i posebice apostrofirati. Jedan od takvih razloga je, bez sumnje, u vezi s potrebom *promicanja određenih ciljeva istraživanja* kakvi su, primjerice, promicanje znanja, istine, ali i izbjegavanja pogrešaka. A te ciljeve je, primjerice, nemoguće promicati na netočnim empirijskim podacima ili, eventualno, podacima koji su falsificirani i nisu rezultat provedenog empirijskog istraživanja.

Pridržavanje etičkih normi u znanstvenom istraživanju je, potom, važno i zbog činjenice da istraživački rad nerijetko podrazumijeva i *suradnju i koordinaciju većeg broja pojedinaca* iz različitih disciplina i institucija. Etičkim normama i standardima se, drugim riječima, promiču vrijednosti bitne za grupni rad – vrijednosti poput povjerenja, odgovornosti, međusobnog poštovanja, poštenja i slične. Mnoge od etičkih normi su – kao, primjerice, norme u vezi sa zaštitom autorskih prava – dizajnirane na način da zaštite intelektualno vlasništvo autora, ali istodobno i potiču suradnju.

Smisao etičkih normi je, dakako, i u namjeri da se preko njih pomogne izgradnja *osjećaja odgovornosti znanstvenika pred javnošću*. U toj funkciji su, među inim, sve odrednice koje su u funkciji zaštite identiteta i integriteta osoba uključenih u istraživanje.

Etičke norme mogu biti i u funkciji izgradnje *javne potpore znanstvenim istraživanjima*. Puno je, primjerice, vjerojatnije postojanje spremnosti za financiranje znanstvenih istraživanja u slučaju da je razvijen osjećaj povjerenja u kvalitetu i integritet tih istraživanja nego u slučaju da sve to izostaje.

Na koncu, mnogim od etičkih normi u vezi sa znanstvenim istraživanjima se promiče i masa drugih važnih moralnih i društvenih vrijednosti – društvena odgovornost, ljudska prava, istraživački rad koji je sukladan zakonu, zdravlje, sigurnost itd. Etički propusti u istraživanju, još konkretnije, mogu značajno naškoditi ljudima i javnosti uopće.

Etičke dvojbe se, radi li se o sociološkim istraživanjima, mogu javiti u *svim fazama procesa istraživanja*. Mogu se, primjerice, javiti u samom startu, u *fazi prikupljanja i korištenja izvora literature*. Da bi se, pak, one izbjegle, nužna pretpostavka je etično ponašanje prema tuđem intelektualnom vlasništvu i autorskom pravu. A takvo ponašanje, opet, podrazumijeva obvezu da svako preuzimanje tuđih teorijskih spoznaja ili empirijskih rezultata prati i pozivanje na izvor. Obveza takvog ponašanja, uostalom, proizlazi i iz zakona kojima se uređuju pitanja intelektualnog vlasništva i autorskih prava. Ne slijedi li, međutim, ponašanje takva, zakonom propisana pravila, najčešća posljedica je plagijat – bilo

da se radi o plagiranju tuđih, bilo da se radi o plagiranju vlastitih testova. A to, drugim riječima, znači da obveza navođenja izvora postoji i u slučaju preuzimanja dijelova vlastitih tekstova, pri čemu je važno da etičko ponašanje isključuje mogućnost preuzimanja vlastitih tekstova u cjelini, nego da to može ići samo do mjere koja je utvrđena pravilima etičkog kodeksa.

Etički problemi ili dvojbe se, potom, mogu pojaviti i u *fazi izrade projekta istraživanja*. Istraživaču, naime, nije zabranjeno preuzimanje projekta istraživanja drugog istraživača. Odlučite li se, pak, za to, pravila etičnog ponašanja nalažu da se u potpunosti navede izvor preuzetog projekta kako bi se ispoštovao odnos uvažavanja prema tuđem intelektualnom vlasništvu.

Etičke dvojbe se javljaju i u *pristupanju ispitanicima*, osobama dakle koje sudjeluju u procesu istraživanja i služe kao dokazni materijal za testiranje postavljenih hipoteza. Kako tu vrstu etičkih problema izbjeći ili, pak, svesti na najmanju moguću mjeru? Među inim, to je moguće ako se poštuje pravo potencijalnih ispitanika na potpunu informiranost o istraživanju koje se želi realizirati, ako se, potom, od njih temeljem pune informiranosti dobije pristanak sudjelovanja u istraživanju, ako se u potpunosti osigura anonimnost ispitanika, ali i njihova suglasnost u vezi s prikazivanjem podataka dobivenih istraživanjem i slično.

Etički problemi se mogu pojaviti i tijekom *prikupljanja empirijske građe* za znanstveno zaključivanje. A izbjeći ih se može jedino u slučaju da istraživač čitavo vrijeme prikupljanja podataka sačuva istraživačku objektivnost, da bilježi točne i potpune podatke i izbjegava selektivan pristup u odluci što od njih preuzeti, da se ispitanicima – a kako bi ih se privoljelo na sudjelovanje u istraživanju – ne laže ni u vezi s procedurama ni u vezi s vremenom trajanja istraživačkog procesa i slično. Na koncu, u slučaju da se u prikupljanju empirijske građe koriste usluge istraživačkih agencija, njihovo angažiranje treba zaustaviti isključivo na poslovima prikupljanja podataka, bez da ih se uvlači u druge radnje koje su rezervirane za istraživačev kreativni doprinos – i u kojem svi ostali nemaju što činiti.

Raspravljajući o šest domena istraživačke etike, *Kenneth Pimple* smatra da se etička zabrinutost svakog istraživanja koncentrira oko tri kategorije brige – oko pitanja, prije svega, *je li to istina*, oko pitanja, potom, *je li to pošteno* i, na koncu, u vezi s pitanjem *je li to pametno*.²² Prvo, pitanje *“je li to istina”*, podrazumijeva da empirijski podaci moraju odgovarati stvarnosti. U protivnom, ako su oni izmišljeni ili, eventualno, lažirani, nije osiguran ni kriterij istinitosti – a to, onda, opravdanim nameće pitanje je li takva znanost i dobra znanost?

S druge strane, pitanje „je li to pošteno“ uključuje veći broj podpitanja – odnos među istraživačima, odnosno pitanje autorstva i autorskih prava s jedne, te plagijata, povjerljivosti i iskrenosti s druge strane, potom pitanje odnosa između

²² Kenneth D. Pimple, *Six Domains of Research Ethics: A Heuristic Framework for the Responsible Conduct of Research*, Science and Engineering Ethics, 2002. No. 8, pp.191-205

istraživača i subjekata istraživanja (koliko su ispoštovana pravila tzv. informiranog pristanka, povjerljivosti i anonimnosti, obmane, istraživačkih rizika i koristi i slično), pitanje institucionalnog integriteta, dakle odnosa između istraživača s jedne te njihovih sponzorskih institucija, agencija za financiranje i Vlade s druge strane.

Na koncu, pitanje je i *dali je sve to pametno*, kakav je, drugim riječima, odnos između istraživanja i općeg dobra – hoće li, još konkretnije, sve to dovesti i do boljeg svijeta u budućnosti

4.3.2. *Jedinstvena baza podataka kao pretpostavka izdizanja sociološke znanosti na ravan profesije*

Jedinstvena baza podataka je, u uvjetima suvremene znanosti, jedna od nužnih pretpostavki mogućnosti izdizanja znanosti na ravan profesije. Ta pretpostavka, međutim, radi li se o sociologiji kao znanosti, nije osigurana. Još konkretnije, na razini BiH – pa i njezinih užih administrativnih dijelova – ne postoji bilo kakva mogućnost uvida u pojedinačna ostvarenja, ali i domete sociologije kao znanosti u cjelini. Sve to, opet, ne omogućava stvaranje iole pouzdane slike u znanstvena postignuća ni pojedinaca, ni sociološke zajednice BiH.

Što je činiti kako bi se takvo stanje stvari prevladalo? Jedan od pravaca djelovanja je, bez dvojbi, uspostavljanje jedinstvene baze podataka koja omogućuje uvid i u individualna i u ostvarenja sociološke znanstvene zajednice.

Kako, međutim, do toga doći? Suvremene informatičke tehnologije, dakako, takvu mogućnost bitno pojednostavljaju. No, da bi se na njihove usluge moglo računati, prethodno je potreban konsenzus znanstvene zajednice na području socioloških znanosti – a potom, postoji li on, i konkretne radnje kojima bi to bilo operativno provedivo.

Morao bi se, primjerice, imati jedinstveni Centar baze podataka – pri ANU-BiH, Društvu sociologa BiH, kojeg bi tek trebalo uspostaviti, na nekom trećem mjestu. Mogla bi se, dakako, s istim ciljem iskoristiti i postojeća entitetska udruženja, ali bi u tom slučaju za isti posao morao biti uspostavljen zajednički centar baze podataka. Sve to, istina, traži i materijalna sredstva, ali bi bilo i početak novog i ozbiljnijeg pristupa poslu koji je i strateški i nadasve ozbiljan.

5. Umjesto zaključka

Sve naglašenija orijentacije prema empirijskim istraživanjima je, nema dvojbi, obilježje i suvremene bosanskohercegovačke sociologije. Takvu orijentaciju se ima zahvaliti potpori koju empirijskim istraživanjima pružaju različite me-

đunarodne asocijacije, institucije i fondacije, ali i naporima domaćih institucija koje se bave istraživačko-teorijskim radom – fakultetima i institutima društvenih i humanističkih znanosti i pojedincima iz njihova sastava.

Usprkos tome, međutim, i dalje su prisutna mnoga neistražena pitanja na području empirijskih socioloških istraživanja – pitanje, primjerice, *socijalnog raslojavanja* bosanskohercegovačkog društva, fenomen *nezaposlenosti*, pitanja *siromaštva i socijalne izdržljivosti*, *javna uloga religije*, *pitanje starih i problemi umirovljeničke populacije*, *problem promjena u sustavu društvenih*, ali i *sustavu vrijednosti uopće*, pitanje *posljedica posljednjega rata na društvene*, posebice na *međuetničke odnose*, fenomen *nasilja*, *problem alkoholizma i ovisnosti o drogama*, *sociologije sela i grada*, *fenomen depopulacije* kao sociološki problem suvremenih društava uopće, pitanja koja su vezana uz BiH kao *tranzicijsko društvo* itd.

Različiti su i uzroci takvom stanju stvari – od drugačije razvojne putanje, koju je bh. sociologija imala u odnosu na sociologiju zapadnih društava, preko izostanka financijske potpore ozbiljnijim sociološkim istraživanjima do metodoloških problema s kojima se sociološka znanost na ovom prostoru susretala.

Radi li se, pak, o metodološkim problemima bosanskohercegovačke sociologije, oni su evidentni u mnogim segmentima svoje manifestacije – i u području kvantitativnih i u području kvalitativnih istraživanja. A, i jedni i drugi su u izravnoj vezi s činjenicom da se sociološka znanost ni danas nije uspjela odvojiti od razine polu-profesije, pa i metodološkog amaterizma, da se metodologija se u sociološkim istraživanjima tretira kao neka *vrsta „nužnog zla“*, a time i udaljava od struke i, na izvjestan način, postaje *sama sebi svrhom*.

Time se, istina, pitanje metodoloških problema bosanskohercegovačke sociologije i ne iscrpljuje. Apostrofirati vrijedi posebice one u vezi s pridržavanjem etičkih normi u znanstvenom istraživanju – i to zbog etičkih dvojbi koje vrebaju u svim fazama procesa istraživanja – od prikupljanja literature i izrade projekta istraživanja do realizacije empirijskog istraživanja. Jer, tijekom čitavog procesa sociolog istraživač je sebi, u vezi s predmetom istraživanja dakako, prisiljen postavljati ista etička pitanja - *je li to istina*, *je li to pošteno* i, na koncu, *je li to pametno*, odnosno hoće li sve to dovesti i do boljeg svijeta u budućnosti.

S druge strane, dio problema bosanskohercegovačke sociologije je i u vezi s činjenicom nepostojanja jedinstvene baze podataka koja bi mogla poslužiti kao jedna od pretpostavki ostvarenja ozbiljna uvida u pojedinačna ostvarenja, ali i domete sociologije kao znanosti u cjelini – a time i pretpostavki mogućnosti izdizanja sociološke znanosti na ravan profesije.

Literatura

- Čulig, Benjamin. *O nekim razvojnim stranputicama kvantitativne metodologije u Hrvatskoj*. izlaganje na Nacionalnom sociološkom kongresu Hrvatske u Splitu 2007. dostupno na: www.bsd.hr/docs/split2007/culig-uvodno.ppt. Preuzeto 28.12.2013.
- Branković, Srbobran. *Uvod u metodologiju, kvalitativni metodi istraživanja društvenih pojava*. Beograd: Megatrend univerzitet primenjenih nauka. 2007. <http://www.scribd.com/doc/23863224/Metodologija-naucnog-istrazivanja>
- Resniku B. David. *What is Ethics in Research & Why is it Important?*, <http://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/>, pristupljeno 03. 01. 2014.
- <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/bih-skupo-placa-nezaposlenost-mladih-253207>
- <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/u-bih-bez-posla-553-tisuce-osoba-253091>
- Kukić, Slavo i Markić, Branko. *Metodologija društvenih znanosti*. Mostar: Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet.2006.
- Kukić, Slavo i Markić, Branko. "Metodologija i tehnologija znanstvenih istraživanja"(rukopis za tisak).
- Lalić, Dražen i Mustapić Marko. *Istraživanja društvenih problema: bijele mrlje na sociološkoj mapi Hrvatske*. Zagreb: Revija za sociologiju, Vol XXXVIII. 2007. No 3–4: 133–149.
- Pimple, D. Kenneth. *Six Domains of Research Ethics: A Heuristic Framework for the Responsible Conduct of Research*. Science and Engineering Ethics. 2002. No. 8: 191-205
- Tkalac Verčić, Ana, Sinčić Ćorić Dubravka i Pološki Vokić Nina. *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada*. Zagreb:M.E.P. d.o.o. 2010.
- Vrcan, Srđan. *Nogomet – Politika – Nasilje*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.2003.
- Županov, Josip. Predgovor knjizi „Mladi uoči trećeg milenija“. u: Ilišin Vlasta i Furio Radin (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. 2002.

